

Geestelijke verzorging voor jongeren

Een plaatsbepaling

In deze bijdrage stel ik de vraag aan de orde naar de wenselijkheid van geestelijke verzorging voor jongeren. Het motief van die vraag ligt in het gegeven dat de psychosociale problematiek onder jongeren weliswaar groot is, maar dat geestelijke verzorging voor jongeren aan scholen op dit moment nagenoeg ontbreekt. Met het oog op een probleemstelling geef ik eerst een korte beschrijving van de psychosociale problematiek onder jongeren, waarna ik een poging doe om het geestelijke perspectief van de geestelijke verzorging daarbij te beschrijven. Dan stel ik me de vraag met welke problemen een mogelijke inzet van geestelijk verzorgers op scholen wordt geconfronteerd. Ik sluit mijn bijdrage af met een korte plaatsbepaling.

Psychosociale problematiek

De afgelopen jaren zijn er alarmerende onderzoeken verschenen over het mentaal welzijn van jongeren. Dat is allereerst een internationaal probleem. De World Health Organization (WHO) stelde vast dat 1 op de 7 jongeren van 10-19 jaar een mentale stoornis heeft. Depressie, angst en gedragsstoornissen dragen in deze groep sterk bij aan ziekte en uitval, en suïcide blijkt een belangrijke doodsoorzaak. Dergelijke feiten hebben geleid tot het ontwikkelen van een wereldwijd *Comprehensive Mental Health Action Plan 2013-2030* dat deze problemen adresseert (WHO, 2021). Mentale problemen onder jongeren ver-

tegenwoordigen een enorme kostenpost, hetgeen het World Economic Forum (WEF) heeft doen besluiten om wereldwijd onderzoek te laten verrichten en op basis daarvan een *Youth Recovery Program* te ontwikkelen (WEF, 2020). De problemen van deze jongeren worden vaak niet opgemerkt en vanwege de grote internationale verschillen in de beschikbaarheid van en toegang tot geestelijke gezondheidszorg is er sprake van een evidente *Mental Health Gap* (Keynejad et al., 2021; Servili, 2012).

Ook in Nederland is de afgelopen jaren uitvoerig onderzoek verricht naar de mentale gezondheidssituatie onder jongeren. Recent onderzoek wijst op een pandemische omvang

van psychosociale problematiek onder jongeren. Het Verwey-Jonker Instituut inventariseerde onlangs in opdracht van de vaste commissie OCW van de Tweede Kamer empirische studies en constateerde daarbij een afname in mentale gezondheid onder jongeren. Onder tieners in het voortgezet onderwijs heeft bijna een derde mentale problemen, en onder meisjes zelfs 40%. Vwo-leerlingen rapporteren weliswaar relatief minder mentale en gedragsproblemen dan bijvoorbeeld vmbo-leerlingen, maar zij ervaren wel een aanmerkelijk lager emotioneel welbevinden. De auteurs brengen dat in verband met de prestatiedruk die in twee decennia verdrievoudigde, maar ze leggen ook verbanden met andere zaken zoals de gevolgen van de corona-epidemie, sociaal-mediagebruik, discriminatie, armoede en middelengebruik (Jonker-Verwey-Instituut, 2024). Eerder survey-onderzoek zoals de jeugdmonitor van het CBS (2021), rapporten van het RIVM/Trimbos-instituut (2023), en observaties van het Nederlands Jeugd Instituut (2020) bevestigen een beeld van klachten als stress, eenzaamheid, angst, en depressie. De Commissie Actuele Nederlandse Suïcideregistratie (CANS) meldt dat het aantal zelfdodingen onder jongeren in tien jaar met 17% is toegenomen: van 243 in 2013 tot 300 in 2023. Dat is opmerkelijk omdat het aantal suïcides onder mensen van middelbare leeftijd juist daalt (CANS, 2024). Volgens de studentenmonitor heeft 44% van de studenten in het hoger onderwijs psychische klachten; meer dan het gemiddelde van alle jongeren. Reeds voor de coronacrisis werd op dergelijke klachten onder jongeren gewezen (Dopmeijer, 2020), en ook in vier surveys die we zelf deden naar zingeving en welzijn tijdens de coronamaanden aan de Radboud Universiteit vonden we sterke

aanwijzingen voor eenzaamheid, motivatieproblemen en gevoelens van neerslachtigheid onder studenten (Kregting, 2021; Schilderman et al., 2023).

Veel van dergelijk onderzoek is niet zonder reden verricht onder studenten in het hoger onderwijs. Juist bij hen openbaart zich deze problematiek omdat een aanzienlijk deel op kamers gaat wonen en een lange 'moratorium-situatie' beleeft: een relatief open experimenteertijd in de ontwikkeling naar meer vaste maatschappelijke rollen van relatievorming, woonsituatie, loopbaan en ouderschap toe, ook al heeft de coronatijd daarin ongetwijfeld een remmende functie gehad. Tegelijkertijd is het niet onaannemelijk dat de problematiek eerder start, al tijdens de adolescentieperiode (10-22 jaar) en in het bijzonder de pubertijd (11-18 jaar). Ook dit gegeven wordt door onderzoek bevestigd. In de data van de gezondheidsmonitor jeugd uit 2023 (12-17 jaar), vinden we dat 27% van de jongeren psychische klachten heeft, 30% eenzaam is, 35% prestatiedruk ervaart en 20% suïcidale gedachten heeft. Gedurende deze fase van de puberteit verzwakken de banden met de thuissituatie makkelijker. Jongeren kunnen impulsiever worden en meer belust op risico's terwijl de invloed van de peergroup buitenshuis en die van rolmodellen uit de sociale media belangrijker wordt. *Acting out* maar ook onzekerheid kenmerken het gedrag, maar er worden ook evidente ontwikkelingsstappen gezet, fysiek maar vooral ook emotioneel, seksueel en sociaal. Dergelijke stappen zijn 'normaal'; dat wil zeggen ze behoren tot de ontwikkelingsgang naar zelfbewuste en op elkaar betrokken personen die uiteindelijk hun weg wel vinden in opleiding, carrière, relaties en samenleving. Het voortgezet

onderwijs is vindplaats van dergelijke normale ontwikkelingsstappen van identiteitsvinding, maar als er zich daarin complicaties voordoen, worden deze makkelijk als psychosociale problemen omschreven, en van pathologische labels voorzien om professionele zorg buiten de school te kunnen inzetten.

Het geestelijke perspectief

Een belangrijke vraag luidt wat de typische bijdrage van geestelijk verzorgers kan zijn bij de psychosociale problemen die jongeren ervaren. Wat bedoelen we eigenlijk met de geest die moet worden verzorgd (Schilderman, 2009)? Ik ga bij de beantwoording van die vraag uit van enkele algemene elementen uit de omschrijving van de standaard van de beroepsvereniging van geestelijk verzorgers. Die omschrijft haar kerntaak – en daarmee de geestelijke dimensie van de zorg als ‘professionele begeleiding, hulpverlening en advisering bij zingeving en levensbeschouwing’, met daarin existentiële, spirituele, ethische en esthetische dimensies die in uiteenlopende competenties geestelijke zorg omschrijven (VGvZ, 2016, pp. 10; 13-15). Tenminste drie aspecten verdienen voor het doel van deze bijdrage een nadere toelichting, namelijk aandacht voor existentiële gebeurtenissen, zingeving en spiritualiteit.

Existentiële gebeurtenissen zijn incidenten met een grote impact op het eigen leven, en meer precies de interpretatie en definitie van het zelfbeeld. De klemtoon ligt dan op confrontaties met het eigen bestaan, de dood, zinloosheid, schuld, eenzaamheid en identiteit die in eerste instantie een ontregelend effect hebben en met gevoelens van onzekerheid gepaard gaan (Dwan & Willig, 2021; Van Bruggen et al., 2017). In tweede instantie leiden existentiële

gebeurtenissen tot zelfreflectie die vooral gericht is op het vinden van inzichten en gedrag waarin het zelfbeeld aangepast raakt op basis van deze incidenten. De term ‘existentieel’ zegt dus vooral iets over verschuivingen in de zelfreflectie die tot een andere evaluatie van het eigen bestaan leiden. Voor jongeren kunnen deze existentiële gebeurtenissen betrekking hebben op specifieke levenservaringen (*coming to age*), het ontdekken van genderidentiteit, het leveren van sportieve of intellectuele prestaties (*milestones*), het ontwikkelen van vriendschappen, het ontwikkelen van een morele missie, het aangaan van intieme relaties, veranderingen ervaren in commitment. Maar ook van belang zijn confrontaties met overlijden, scheiding van ouders, ziekte, pestgedrag, verlies van motivatie, vertrek uit het gezin, verhuizing. De lijst is eenvoudig uit te breiden, maar duidelijk is dat het om *life-defining events* gaat die ‘normaal’ zijn in de zin dat ze geen afwijkingen, disfuncties handicaps of ziektes betreffen, maar binnen de leefwereld wel

> **De term ‘existentieel’ zegt vooral iets over verschuivingen in de zelfreflectie die tot een andere evaluatie van het eigen bestaan leiden.**

een eigen taal, strategieën en vaardigheden behoeven.

Zingeving is een motivationele categorie en heeft betrekking op de energie die nodig is om waarde in het leven te ontdekken en zo bij te dragen aan een eigen levensovertuiging die het leven van doelstellingen voorziet. In de literatuur zijn tal van omschrijvingen te vinden die in onderzoek worden gehanteerd. Frank Martela en Michael Steger onderscheiden

daarbij bijvoorbeeld *coherence*, dat wellicht het meest correspondeert met 'verbinding' en het gevoel van verbondenheid; *purpose* of levensoriëntatie; en *significance* of waardetoekenning (Martela & Steger, 2016, 2023). Varianten van dergelijke dimensies zijn terug te vinden bij Aaron Antonovsky (Antonovsky, 1987; Erikson & Mittelmark, 2017) en Tatjana Schnell (Schnell, 2020, p. 7; Schnell & Danbolt, 2023). Ik vat ze samen in de volgende kenmerken van zinbeleving.

1. Identiteitsontwikkeling met optimale inzet van hun eigen persoonlijke capaciteiten, waarbij mentale vaardigheden weerspiegeld worden in een *sense of meaning*: waardenbeleving in en aan het eigen leven, eventueel mede aan de hand van expliciete keuzes in levensovertuiging.
2. Verantwoordelijkheidsbesef voor het eigen doelstellend, probleemoplossend en handelingsvermogen (*agency*), weerspiegeld in een *sense of purpose*: bewustzijn van het ertoe doen in het besef van verantwoordelijkheid voor opvattingen, keuzes en gedrag.
3. Vertrouwen in het toebehoren in persoonlijke zin (peergroups), sociale zin (de school), en institutionele zin (de samenleving als zodanig), weerspiegeld in een *sense of belonging*: ervaren van, en bijdragen tot een veilige en betrouwbare omgeving.

Jongeren staan in de adolescentiefase nog aan het begin van hun 'motivationale carrière', hetgeen impliceert dat hun *sense of meaning* – wat is belangrijk in mijn leven – nog volop in ontwikkeling is, en juist daarom zorg en ondersteuning vergt. Het 'ertoe doen' (*sense of purpose*) is voor jongeren eveneens belangrijk,

en vertegenwoordigt tegelijkertijd een moreel aspect van zingeving dat bijdraagt aan een verantwoorde taxatie van existentiële gebeurtenissen en het daarbij vertoonde gedrag. In

> *Geestelijke verzorging is qua zingeving vooral zorg voor levensmotivatie en die is bij uitstek relevant voor jongeren.*

de adolescentiefase staat het derde aspect van zingeving vooral centraal, namelijk het gaandeweg loskomen van thuis en een nieuwe *sense of belonging* vinden in alternatieve verbanden, zoals vriendschappen, sportclubs of intieme relaties. Geestelijke verzorging is qua zingeving vooral zorg voor levensmotivatie en die is bij uitstek relevant voor jongeren.

Spiritualiteit is een derde aspect van het geestelijk perspectief, waarin vooral morele en religieuze levensovertuiging centraal staan. Historicus Philip Sheldrake omschrijft spiritualiteit als volgt:

Yet, despite the fuzziness, it is possible to suggest that the word 'spirituality' refers to the deepest values and meanings by which people seek to live. In other words, 'spirituality' implies some kind of vision of the human spirit and of what will assist it to achieve full potential (Sheldrake, 2013, pp. 1-2).

Het geestelijk perspectief valt op basis van deze definitie dan te omschrijven als betrekking hebbend op achtereenvolgens de beleving van kernwaarden (*deep values and meanings*), het ondernemen van een zoektocht (*seek to live*), het huldigen van opvattingen over een bestemming van het menszijn (*human spirit*), het beroep op spirituele bronnen (*what*

will assist to achieve), en de oriëntatie op een eigen levensontwerp (*full potential*). Daarmee heeft de geestelijke dimensie vooral te maken met persoonsontwikkeling en de daarmee verbonden verantwoordelijkheid om in en met het oog op de eigen leefwereld zichzelf 'beter te beheren'. 'Spiritual care' valt dan te omschrijven als de zorg, hulp en steun bij de spirituele beleving van het menszijn, weerspiegelt in zingeving bij existentiële gebeurtenissen en mede geïnspireerd door levensbeschouwing (Schilderman, Fortcoming 2025).

Deze drievoudige omschrijving van een geestelijk perspectief weerspiegelt niet het gangbare begrippenkader in de geestelijke gezondheidszorg. Althans, 'geestelijk' wordt in de gezondheidszorg als een klinisch begrip van het mentale apparaat opgevat dat doorgaans in termen van aandoeningen en beperkingen wordt beschreven. Dat kan leiden tot een 'psychopathologisering' van problemen, waarbij het mentaal functioneren in technische taal en in 'negatieve' termen omschreven wordt, dat wil zeggen aan de hand van waargenomen deficiënties en afwijkingen die gezondheid of andere einddoelen van de zorg in de weg staan. Toch worden dergelijke betekenissen in de zorg ook steeds meer omgebogen naar 'positieve' streefdoelen, zoals in termen van geluk, welzijn en levenskwaliteit. Zo hanteren het Trimbosinstituut en het RIVM voor mentale gezondheid de volgende definitie:

Mentale gezondheid is de manier waarop je je houdt tot jezelf en tot anderen en hoe je omgaat met de uitdagingen in het dagelijks leven. Tegelijkertijd gaat het ook over hoe jij en anderen in de samenleving dit ervaren.

Gezondheid is volgens hen een multidimensionaal begrip met zowel negatieve aspecten (zoals angst) als positieve aspecten (zoals geluk). Dat resulteert in een concept van mentaal welzijn dat uit 18 'bouwstenen'

> Hebben scholen een taak om geestelijke verzorging in te richten en daarbij spirituele hulpbronnen te betrekken?

bestaat, geordend naar persoonlijke, sociale, functionele en perceptieve componenten (Van Bon-Martens, 2022). Dergelijke 'positieve' noties van geestelijke gezondheid sluiten goed aan bij de geschetste noties van geestelijke verzorging. Op dit moment worden in de geestelijke verzorgingspraktijk grote inspanningen geleverd om tot toetsbare competenties en kwalificaties te komen over zingeving in het interdisciplinair afstemmingsverkeer van de zorg. De overheid stelt daarvoor ook subsidies beschikbaar in het ZonMw-kader van stimulering eerstelijns geestelijke zorg, en dat bevordert de ontwikkeling van praktisch bruikbare kennis en vaardigheden die in diverse sectoren toegepast kunnen worden, zoals in huisartsenvoorzieningen (Baar-Poort, 2024), pleegzorg voor jongeren (Dam, 2024), en ggz (Lamerichs, 2024). Dergelijke grootschalige investeringen in eerstelijns geestelijke verzorging bieden eveneens mogelijkheden tot innovatie van het maatschappelijk begrip van de geest, en van de taal waarin daarover gesproken wordt.

De beleidsarena

Hebben scholen een taak om geestelijke verzorging in te richten, ervan uitgaande dat ze aandacht willen geven aan noties van existen-

tiële gebeurtenissen van hun leerlingen, dat ze de zingeving aan de levensfase van jongeren willen bevorderen, en daarbij spirituele hulpbronnen willen betrekken? Ik noem drie motieven om geestelijke verzorging op middelbare scholen in te stellen als het gaat om de behartiging van psychosociale problemen van jongeren.

Het eerste motief betreft de jeugdwet die zorg voor de godsdienst en levensovertuiging van jongeren aanmerkt als belang in de jeugdzorg. Dat lijkt een zwak argument, immers de secularisatie gaat demografisch door en juist voor jongeren is een beroep erop niet voor de hand liggend. Bovendien gaat het om een belang waarop slechts een beroep gedaan kan worden in residentieel verband en dat biedt de school doorgaans niet. Echter, de verwijzing gaat wel degelijk terug op een constitutioneel geborgd recht dat betrekking heeft op de vrijheid om als individu een eigen levensbestemming te kiezen. Enerzijds sluit dat direct aan op de missie van de jeugdzorg om jongeren een veilige context te bieden zodat zij verantwoordelijkheid kunnen dragen voor het eigen leven. Anderzijds appelleert het grondrecht aan de primaire vormingstaak van de school om de identiteitsontwikkeling van leerlingen te helpen ontwikkelen.

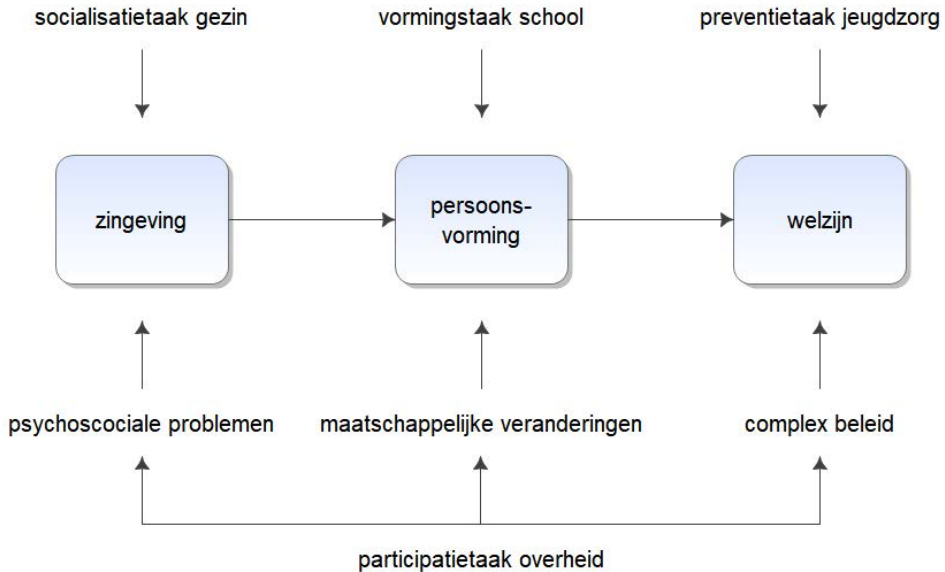
Een tweede motief voor de geestelijke verzorging van jongeren op scholen betreft de vrijheid van onderwijs. Artikel 23 van de Grondwet stelt dat de overheid weliswaar garanties moet bieden voor bekwaamheid en deugdelijkheid van het onderwijsaanbod, maar aan ouders komt het recht toe om de soort van opvoeding en onderwijs te kiezen voor hun kinderen, in het bijzonder waar het gaat om eigen godsdienst en levensbeschouwing en om gedeelde

waarden en normen van de rechtsstaat (Onderwijsraad, 2021). Voor scholen gaat het daarbij niet slechts om een kwestie van bestuurlijke belangenbehartiging tussen ouders, leerlingen, leerkrachten, en overheden, maar juist om de afstemming van de socialisatietask van gezinnen en de vormingstaak van de school. Dat komt tot uitdrukking in het bieden van richtinggevende noties en in het aangeven wat van waarde is (Onderwijsraad, 2011). Een dergelijke afstemming van vormingstaken sluit goed aan bij de praktische competenties van geestelijk verzorgers, bijvoorbeeld waar het gaat om het verhelderen van eigen levensverhalen van leerlingen (Van den Berg & Scherer-Rath, 2023).

Ten slotte heeft een motief voor geestelijke verzorging aan scholen betrekking op de geestelijke verzorging thuis. De overheid subsidieert geestelijke verzorging in thuissituaties, waarmee de 24-uursnorm voor bekostiging van geestelijke verzorging in beginsel komt te vervallen. In het door VWS aangestuurde ZonMw-programma Kenniswerkplaats III wordt

> De overheid subsidieert geestelijke verzorging in thuissituaties, waarmee de 24-uursnorm voor bekostiging van geestelijke verzorging in beginsel komt te vervallen.

de zorg voor jongeren uitdrukkelijk genoemd als doelgroep en innovatiedoel van de regeling (ZonMw, 2024, p. 14). Juist omdat de geestelijke verzorging thuis de afstemming van zorgdomein en sociaal domein veronderstelt, is geestelijke zorg aan scholen typisch geïndiceerd om de existentiële en zingevingaspecten van psychosociale problemen bij jongeren te adresseren.

De drie motieven voor de inzet van geestelijk verzorgers aan scholen mogen wellicht overtuigend zijn, maar in welke beleidsarena komen geestelijk verzorgers terecht bij zo'n initiatief? Scholen bevinden zich in hun taakstelling naar jongeren in een complex institutioneel verband. Het volgende schema geeft enkele verantwoordelijkheden en problemen weer die daarbij in het geding zijn.

Zingeving, persoonsvorming en welzijn zijn doelen of taken van de leerling die passen bij de ontwikkelingstaak die met de adolescentie gegeven is, maar die vanwege verschillende ontwikkelingen onder druk staan. Zingeving betreft allereerst een verantwoordelijkheid van ouders en verzorgenden om te zorgen voor een goede primaire socialisatie en een goede afstemming daarvan op de secundaire

socialisatie zoals die grotendeels in scholen plaatsvindt. Deze taak wordt bedreigd door de pandemische omvang van de psychosociale problemen waarop ik eerder wees en waardoor de socialisatietaken van het gezin steeds meer onder druk komen te staan. De vormingstaak van de school is gericht op persoonsvorming en vertegenwoordigt daarmee een primaire verantwoordelijkheid van de school om de secundaire socialisatie van jongeren gestalte te geven. Deze taak wordt bedreigd door tal van maatschappelijke veranderingen die de ondersteuning van persoonsvorming tot een complexe taak maakt. Secularisering, individualisering en technologisering maken het moeilijk om terug te vallen op de vanzelfsprekend gedeelde kaders die de cultuur voor deze persoonsvorming steeds bood. Naast de vormingstaak staat de preventietaak van de

jeugdzorg waarbij de zorgplicht van de school garanties vraagt voor het welzijn van leerlingen. Het streefdoel van welzijn staat onder druk vanwege de complexiteit van het beleid waarin jeugdzorg, gemeente, school en ouders tegelijkertijd betrokken zijn. Ook de overheid is aan zet, tenminste in de onderkenning van haar participatietaak om partners met elkaar in gesprek te brengen, zowel als het gaat om de einddoelen van zingeving, persoonsvorming en welzijn, als het adresseren van de problemen die zich daarbij voordoen. Dat maakt de beleidsarena extra complex omdat de overheid met politieke en economische maatstaven werkt waarin school en onderwijs slechts een van de belangen vertegenwoordigen.

Het is de vraag wie er in deze beleidsarena zit te wachten op nieuwe professionals, naast de leerkracht, de mentor, een remedial teacher, en diverse andere ondersteuners. De bestuurlijke taken van scholen zijn al complex, de financiële middelen niet overvloedig en een tekort aan personeel dwingt al tot indikking van allerlei bestaande taken. Voegt de geestelijk verzorger daar wel wat aan toe?

Enerzijds betreffen deze vragen zaken die ook aan de betreffende actoren voorgelegd moeten worden. Welke zingevingsvragen doen zich voor bij jongeren en hun ouders, en door welke existentiële gebeurtenissen worden ze op de proef gesteld? Wat zijn de opvattingen over persoonsvorming bij het personeel van scholen in het licht van hun vormingstaak, en welke spirituele bronnen weten ze daarvoor aan te spreken bij henzelf en hun leerlingen? Hoe wordt in de jeugdzorg nagedacht over positieve einddoelen van zorg, en hoe kunnen ze daarin aansluiten op het domein van geestelijk verzorgers? Onderzoek op dit terrein is een

eerste vereiste om een verantwoorde afwegingen te maken bij de vraag of, waar en hoe een geestelijk verzorger bij scholen inzetbaar is.

Anderzijds hebben vragen over de inzet van geestelijk verzorgers te maken met de doeloriëntaties van hun professionele bijdrage. De kennisvraag luidt hier hoe de taken van geestelijk verzorgers in termen van valide competenties omschreven worden en ook goed afgestemd kunnen worden op de taakstellingen van andere actoren van, binnen en buiten de school. Zoals voor elk werkveld in de geestelijke verzorging geldt, kan verwezen worden naar de beroepstandaard van geestelijk verzorgers, die in de betreffende velden ook generieke rechtskracht heeft. Dat laat onverlet dat ook meer specifieke competenties én kwalificaties noodzakelijk zijn om het ingewikkelde veld van de school te kunnen betreden. Verkennend onderzoek naar streefdoelen is daarbij van belang. Op het microniveau van de zorg gaat het om het onderkennen en begeleiden van persoonsontwikkeling en zingevingsthema's bij de leerling, waarbij welzijn een maatstaf moet zijn. Op het mesoniveau van de school kunnen geestelijk verzorgers door middel van coaching van leerkrachten en mentoren steun bieden bij het aanspreken van leerlingen op hun *life-skills*. Overigens kunnen ze eveneens de typische discussie over levensbeschouwelijke veranderingen op leerkrachtniveau begeleiden; iets waar veel expertise over bestaat. Ook op het macroniveau van beleidsontwikkeling en -advies van schoolleiders en -teams bestaat vakkennis, met name in de godsdienstepedagogiek, waaraan de rijke ervaring en deskundigheid kan worden toegevoegd die inmiddels opgedaan is in de (leer)netwerken van geestelijke verzorging thuis. Aandacht voor de afstemmingstaak van

gezin, zorg en school draagt aldus in potentie bij tot een verminderd beroep op de geestelijke gezondheidszorg. Het bevordert zo preventiebeleid bij mentale problemen van leerlingen en vermindert het beroep op tweedelijns ggz-zorg. Zoals gezegd is voortgaand onderzoek noodzakelijk en voordat introductie van geestelijke verzorging kansrijk is, is er nog een lange weg te gaan.

Plaatsbepaling

In deze bijdrage ben ik gestart door aandacht te vragen voor de toegenomen psychosociale problematiek onder jongeren, zoals die ook in scholen steeds meer aan te treffen valt. Door de vraag te stellen naar de mogelijke bijdrage van geestelijk verzorgers bij het signaleren en helpen hanteren van deze problemen komt een ander concept van geestelijke problematiek naar voren dan die van mentaal (dis-)functioneren. Aandacht voor existentiële gebeurtenissen, de impact daarvan op zingeving, en de mogelijke betekenis van spirituele hulpbronnen daarbij, veronderstelt een andere taal, andere vaardigheden, en ook een andere discipline die de psychosociale problematiek vanuit geesteswetenschappelijke kant belicht. Onderwijsinstellingen zijn gediend met de beste voorwaarden om zowel hun vormingstaak als hun zorgplicht vanuit een breed begrip van geestelijke zorg gestalte te geven.

Vooralsnog is de geestelijke verzorging in de jeugdzorg volstrekt onderontwikkeld. Het werkveld is binnen de beroepsverenging van geestelijk verzorgers (VGVZ) in omvang het kleinste, met een miniem aantal daadwerkelijk aangestelde geestelijk verzorgers in de jeugdzorg. Een structurele toegang van geestelijke

verzorging tot jeugdzorg is het meest kansrijk in scholen en kan daarbij aansluiten op zowel constitutionele uitgangspunten als op uitgangspunten van vormingstaak en zorgplicht. Dat geestelijk verzorgers daarbij in een interdisciplinair pedagogische omgeving komen te werken is de beste garantie voor hun rendement. Ook in hun talrijke andere werkvelden bewijzen geestelijk verzorgers telkens weer dat ze in kleine aantallen formidabele en breed gewaardeerde resultaten weten neer te zetten. Jongeren verdienen dit type aandacht en scholen lijken een kans te missen als ze daarvoor geen geestelijk verzorgers inzetten.

Literatuur

- Antonovsky, A. (1987). *Unraveling the Mystery of Health: How People Manage Stress and Stay Well*. Wiley. <https://books.google.com.au/books?id=6HVHAAAAMAAJ>.
- Baar-Poort, C. (2024). *Ruimte voor Zingeving. Kennissynthese brancheproject huisartsen en praktijkondersteuners*. <https://kennispleinzingeving.nl/content/66-kennissyntheses-branches>.
- Berg, M.C. van den, Scherer-Rath, M. (2023). Zingeving en contingentie in het levensverhaal van adolescenten: Een kwalitatief pilotonderzoek naar betekenisgeving bij adolescenten in het voortgezet onderwijs. *Religie & Samenleving*, 18(2), 104-132. <https://doi.org/10.54195/RS.14875>.
- Bon-Martens, M.K.M. van, Hipple Walters, B., Shields-Zeeman, L., Brink, C. van den. (2022). *Delphistudie 'Definitie Mentale Gezondheid'*. Trimbos Instituut. <https://www.trimbos.nl/wp-content/uploads/2022/05/AF1981-Achtergronddocument-Delphistudie-Definitie-Mentale-Gezondheid.pdf>.
- Bruggen, V. van, Klooster, P. ten, Westerhof, G., Vos, J., Kleine, E. de, Bohlmeijer, E., Glas, G. (2017). The Existential Concerns Questionnaire (ECQ)-Development and Initial Validation of a New Existential Anxiety Scale in a Nonclinical and Clinical Sample. *J Clin Psychol*, 73(12), 1692-1703. <https://doi.org/10.1002/jclp.22474>.
- CANS. (2024). *Suicidecijfers 2023: daling onder mensen van middelbare leeftijd, blijvende zorgen over jongeren*. <https://www.113.nl/actueel/suicidecijfers-2023-daling-onder-mensen-van-middelbare-leeftijd-blijvende-zorgen-over>.
- CBS. (2021). *Mentale gezondheid in eerste helft 2021 op dieptepunt*. <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2021/35/mentale-gezondheid-in-eerste-helft-2021-op-dieptepunt>.
- Dam, N. van, Meer, Tj. van der, Stikma, E. (2024). *Zinnvolle ondersteuning in de pleegzorg. Een kennissynthese over zingeving bij pleegjongeren, pleegouders en ouders en de zorg voor zingeving*

- door pleegzorgprofessionals. <https://kennispleinzingeving.nl/content/66-kennissynthesen-branches>.
- Dopmeijer, J.M. (2020). *Running on empty. The impact of challenging student life on wellbeing and academic performance*. Universiteit van Amsterdam.
 - Dwan, C., Willig, C. (2021). Existential uncertainty in health care: A concept analysis. *J Eval Clin Pract*, 27(3), 562-570. <https://doi.org/10.1111/jep.13536>.
 - Eriksson, M., Mittelmark, M.B. (2017). The Sense of Coherence and Its Measurement. In M.B. Mittelmark, S. Sagy, M. Eriksson, G.F. Bauer, J.M. Pelikan, B. Lindström, G.A. Espnes (eds.), *The Handbook of Salutogenesis* (pp. 97-106). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-04600-6_12.
 - Jonker-Verwey-Instituut. (2024). *Mentale gezondheid van jongeren en studenten in Nederland. Een overzicht van trends en verklarende factoren*. https://www.verwey-jonker.nl/wp-content/uploads/2024/04/223460_Mentale-gezondheid.pdf.
 - Keynejad, R., Spagnolo, J., Thorncroft, G. (2021). WHO mental health gap action programme (mhGAP) intervention guide: updated systematic review on evidence and impact. *Evidence Based Mental Health*, 24(3), 124-130. <https://doi.org/10.1136/ebmental-2021-300254>.
 - Kregting, J. (2021). *Eindnotitie Impact van Corona op de Radboud Universiteit*. KASKI.
 - Lamerichs, J., Loon, E. van, Wijk, L. van, Slooten, M., Weerman, A. (2024). *Zorg voor Zingeving in de GGZ. Kennissynthese*. <https://kennispleinzingeving.nl/content/66-kennissynthesen-branches>.
 - Martela, F., Steger, M.F. (2016). The three meanings of meaning in life: Distinguishing coherence, purpose, and significance. *The Journal of Positive Psychology*, 11(5), 531-545. <https://doi.org/10.1080/17439760.2015.1137623>.
 - Martela, F., Steger, M.F. (2023). The role of significance relative to the other dimensions of meaning in life – an examination utilizing the three dimensional meaning in life scale (3DM). *The Journal of Positive Psychology*, 18(4), 606-626. <https://doi.org/10.1080/17439760.2022.2070528>.
 - Nederlands-Jeugd-Instituut. (2020). *Werken aan mentale gezondheid van jongeren. Adviezen voor gemeenten tijdens de coronacrisis*. <https://www.nji.nl/coronavirus/mentale-gezondheid-van-jongeren#publicatie-werken-aan-mentale-gezondheid-van-jongeren>.
 - Onderwijsraad. (2011). *Onderwijs vormt*. <https://www.onderwijsraad.nl/binaries/onderwijsraad/documenten/adviezen/2011/03/29/onderwijs-vormt/onderwijs-vormt.pdf>.
 - Onderwijsraad. (2021). *Grenzen stellen, ruimte laten. Artikel 23 Grondwet in het licht van de democratische rechtstaat*. <https://www.onderwijsraad.nl/binaries/onderwijsraad/documenten/adviezen/2021/10/05/grenzen-stellen-ruimte-laten/OWR+Grenzen+stellen%2C+ruimte+laten.pdf>.
 - RIVM. (2023). *Monitor Mentale gezondheid en Middelengebruik Studenten hoger onderwijs* <https://www.trimbos.nl/wp-content/uploads/2023/11/AF2137-Monitor-Mentale-gezondheid-en-Middelengebruik-Studenten-hoger-onderwijs-.pdf>.
 - Schilderman, H. (Forthcoming 2025). Spirituality. Concept, Practice, Care and Training. *Psyche en Geloof*.
 - Schilderman, H., Kregting, J., Scherer-Rath, M., Riegel, U., Unser, A. (2023). COVID-19, Meaning and Mental Health in Higher Education: An International Comparison. *Journal of Empirical Theology*, 37(1), 1-25. <https://doi.org/https://doi.org/10.1163/15709256-20231143>.
 - Schilderman, J.B.A.M. (2009). *Wat is er geestelijk aan de geestelijke zorg? Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar Religies en Zorg aan de Faculteit der Religiewetenschappen van de Radboud Universiteit Nijmegen op vrijdag 15 mei 2009*. Radboud Repository. <http://hdl.handle.net/2066/82275>.
 - Schnell, T. (2020). *The Psychology of Meaning in Life*. Taylor & Francis. <https://books.google.com.au/books?id=CF3vDwAAQBAJ>.
 - Schnell, T., Danbolt, L.J. (2023). The Meaning and Purpose Scales (MAPS): development and multi-study validation of short measures of meaningfulness, crisis of meaning, and sources of purpose. *BMC Psychology*, 11(1), 304. <https://doi.org/10.1186/s40359-023-01319-8>.
 - Servili, C. (2012). An international perspective on youth mental health: the role of primary health care and collaborative care models. *J Can Acad Child Adolesc Psychiatry*, 21(2), 127-129. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3338179/pdf/ccap21_2p0127.pdf.
 - Sheldrake, P. (2013). *Spirituality: a brief history* (2nd ed.). John Wiley & Sons.
 - VGVZ (2016). *Beroepsstandaard geestelijk verzorger*, <https://vgvz.nl/wp-content/uploads/2018/07/Beroepsstandaard-2015.pdf>.
 - WEF. (2020). *A Global Framework for Youth Mental Health*. World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Youth_Mental_Health_2020.pdf.
 - WHO. (2021). Mental health of adolescents. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/adolescent-mental-health>.
 - ZonMw. (2024). *Addendum programma Zingeving en Geestelijke verzorging 2024-2028*. <https://www.zonmw.nl/sites/zonmw/files/2024-07/Addendum-programma-Zingeving-en-Geestelijke-verzorging.pdf>.